

Paweł Kowal
Agnieszka Orzelska-Stączek

Inicjatywa Trójmorza:
geneza, cele i funkcjonowanie

3

East of the West
Wschód Zachodu

Instytut Studiów Politycznych
Polskiej Akademii Nauk

Warszawa 2019

East of the West / Wschód Zachodu, tom 3

Recenzenci

prof. dr hab. Elżbieta Stadtmüller

dr hab. Anna Czyż

Redaktor

Ewa Balcerek

Indeks

Renata Czernicka

Projekt okładki i stron tytułowych

Piotr Paczuski

© Copyright by

Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk,

Warszawa 2019

ISBN 978-83-65972-68-2

ISSN 2450-5749

Wydawca

Instytut Studiów Politycznych

Polskiej Akademii Nauk

00-625 Warszawa, ul. Polna 18/20

tel. (+48) 22 825 52 21

www.isppan.waw.pl

Realizacja

Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny „SIM”

05-077 Warszawa, ul. Orzechowa 2

tel. 22 629-80-38; fax 22 629-80-36

www.owpsim.pl

e-mail: owpsim@post.pl

Spis treści

Wstęp	7
Geneza idei Trójmorza	13
Wprowadzenie	13
Między ideą jagiellońską a programem federacyjnym	17
Pierwsze Międzymorze – okres międzywojenny	21
II wojna światowa i Drugie Międzymorze	29
Trzecie Międzymorze – lata 80. XX wieku	32
Program Trójmorza a kwestia kontynuacji polityki Lecha Kaczyńskiego	34
Czwarte Międzymorze	40
Od Dubrownika do Warszawy	42
Podsumowanie	47
Powołanie Inicjatywy Trójmorza. Dyplomacja na szczycie:	
Dubrownik, Warszawa, Bukareszt	51
Uwarunkowania międzynarodowe	51
I Szczyt Inicjatywy Trójmorza w Dubrowniku (25 i 26 sierpnia 2016 roku)	56
II Szczyt Inicjatywy Trójmorza w Warszawie (6 i 7 lipca 2017 roku)	60
III Szczyt Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie (17–18 września 2018 roku)	67
Cele Inicjatywy Trójmorza: deklarowane, postrzegane, realizowane	75
Cele deklarowane	75
Cele postrzegane	80
Cele realizowane	85
Zakończenie	91

Aneks	93
Bibliografia	137
Spis tabel i map	153
Indeks osób	155

Wstęp

Inicjatywa Trójmorza, zwana Trójmorzem (ang.: *Three Seas Initiative* – TSI, 3SI) to nazwa przyjęta dla określenia projektu współpracy politycznej i gospodarczej, przede wszystkim w zakresie infrastruktury, transportu i energetyki. Podjęta w 2016 roku przez Chorwację i Polskę, objęła następujące państwa należące do Unii Europejskiej: Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry, położone na obszarze określanym tradycyjnie jako Międzymorze. Głównym celem inicjatywy jest rozwój współpracy między jej uczestnikami w ramach UE oraz wzmocnienie więzów z USA, przede wszystkim w dziedzinie współpracy energetycznej. Formy współpracy między uczestnikami Inicjatywy Trójmorza nie zostały zinstytucjonalizowane, a koordynacja polityczna, jak dotąd, odbywa się głównie na szczeblu prezydentów państw członkowskich. Trójmorze nie jest organizacją międzynarodową, a proces kształtowania się tej inicjatywy w jej początkowym etapie nie został zakończony. Najbardziej zaangażowane w animowanie współpracy w ramach Inicjatywy Trójmorza są Polska i Chorwacja (relacja między Inicjatywą Trójmorza a koncepcjami Międzymorza została omówiona szczegółowo w rozdziale 1).

Problematyka podjęta w monografii jest istotna dla współczesnych stosunków międzynarodowych. W dobie głębokich przeobrażeń ładu międzynarodowego Europa Środkowo-Wschodnia przestała być obszarem bezpiecznym. Wspólnota euroatlantycka, oparta na Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim, przeżywa kryzys. Równocześnie następują inne niekorzystne zmiany, wśród których podkreślić należy trwającą od kilku lat wojnę Rosji

z Ukrainą, a także aneksję Krymu przez Rosję. W tych okolicznościach pojawiła się Inicjatywa Trójmorza.

Do głównych celów książki należy uporządkowanie wiedzy na temat tego ugrupowania, konceptualizacja i dookreślenie kluczowych pojęć z nim związanych, zgromadzenie najważniejszych dokumentów oraz przedstawienie wyników analiz i badań dotyczących genezy Trójmorza, zasad funkcjonowania tego ugrupowania i jego dążeń. Praca nie wyczerpuje wszystkich zagadnień związanych z problematyką Trójmorza. Zdając sobie sprawę z konieczności ograniczenia obszaru badawczego, wybrano te kwestie, które w ocenie autorów mają kluczowe znaczenie dla tematu pracy. Na przykład nie omówiono szerzej uwarunkowań wewnętrznych, które w każdym z dwunastu państw towarzyszyły przyjęciu tej inicjatywy, nie analizowano też szczegółowo kwestii współpracy gospodarczej w regionie. Duże znaczenie dla przyszłości ugrupowania będą miały bilateralne relacje między USA a ich europejskimi sojusznikami, w szczególności Niemcami i Francją, a także polityka Rosji, o czym tylko tu wspomniano. W zasadzie każdy z rozdziałów tej książki mógłby stanowić temat osobnej pracy, bo dotyczą one złożonych i ważnych kwestii.

Struktura pracy obejmuje trzy rozdziały, aneks i obszerną bibliografię. W pierwszym rozdziale o genezie Trójmorza Paweł Kowal omawia znane z historii koncepcje, których celem była integracja przestrzeni między Rosją na wschodzie a Niemcami na zachodzie oraz Morzem Bałtyckim na północy a Morzem Czarnym i Morzem Adriatyckim na południu, i w tym kontekście umieszcza Inicjatywę. Jego analiza dotyczy kluczowej w historii myśli politycznej kwestii kontynuacji idei. Uważa on, w oparciu o tradycję konstruktywistyczną, że w celu zrozumienia tej idei konieczne jest rozpatrywanie jej na gruncie wychodzących z Polski pomysłów politycznej integracji obszaru Europy Środkowo-Wschodniej, ale też należy uwzględnić liczne pomysły „porządkowania”/integrowania obszaru Europy Środkowo-Wschodniej, które pojawiły się w kilku państwach po I wojnie światowej, czyli licznych pomysłów „politycznego meblowania” Międzymorza (zdefiniowanego w rozdziale 1). Na tym tle zostały

zaprezentowane pomysły powrotu do idei integracji tego obszaru, które pojawiały się w ciągu ostatnich stu lat; i w tej tradycji należy, naszym zdaniem, rozpatrywać ideę Trójmorza.

W drugim rozdziale Agnieszka Orzelska-Stączek pisze o utrzymującym się podziale na kraje Europy Środkowo-Wschodniej i Europy Zachodniej jako jednej z przyczyn poszukiwania przez te pierwsze dodatkowych form współpracy regionalnej. Zwraca uwagę na międzynarodowy kontekst powołania Inicjatywy Trójmorza, kładąc nacisk na współpracę z UE, USA i Niemcami. Analizując spotkania na szczytach w Dubrowniku, Warszawie i Bukareszcie, szuka odpowiedzi na pytania o definicję tej nowej formy współpracy, jej kształt instytucjonalny, cele uczestników szczytów, a także o reakcje wybranych państw, zwłaszcza USA i Niemiec. Najwięcej miejsca poświęca szczytowi w Bukareszcie, który stał się okazją do konfrontacji dwóch różnych wizji Europy – transatlantyckiej i postatlantyckiej.

W trzecim rozdziale Orzelska-Stączek zajmuje się ważnym problemem badawczym, jakim są deklarowane, realizowane i postrzegane cele Inicjatywy Trójmorza. Różnice między nimi potwierdzają tezę, że strony stosunków międzynarodowych nie zawsze realizują cele, które deklarują, jednocześnie mogą realizować takie cele, których nie głoszą, a jeszcze inaczej może to być postrzegane przez innych.

Aneksy, stanowiące kolejną część monografii, obejmują tekst Wojciecha Roszkowskiego, w którym autor przedstawia dwanaście państw tego ugrupowania, łącząc współczesne uwarunkowania z perspektywą historyczną oraz deklaracje przyjęte na szczytach w Dubrowniku, Warszawie i Bukareszcie. Taki układ pozwala lepiej zrozumieć specyfikę regionu i znaczenie tej nowej formy współpracy zarówno z punktu widzenia poszczególnych państw, jak i całego regionu.

Ważnym elementem monografii jest bibliografia. Autorzy starali się zebrać, przede wszystkim, prace naukowe, które dotąd ukazały się na temat Inicjatywy Trójmorza. W bibliografii zamieszczono także książki i artykuły na temat różnych zagadnień dotyczących

Europy Środkowo-Wschodniej, istotnych w szerszym kontekście badań nad tym ugrupowaniem.

Z roku na rok zwiększa się liczba publikacji na temat Trójmorza. Pojawiają się artykuły naukowe, analizy ekspertów, publicystów i różnego rodzaju materiały eksperckie dostępne w sieci. Brakuje jednak monografii, która przedstawiałaby wiedzę o tej nowej formie współpracy w sposób usystematyzowany. W dobie nagromadzenia ogromnej ilości informacji trudno znaleźć niektóre kluczowe dokumenty na temat Trójmorza czy zweryfikować istotne fakty. Niniejsza monografia ma wypełnić tę lukę.

W czasie prac nad monografią sięgaliśmy nie tylko do licznych publikacji. Z wieloma pytaniami zwróciliśmy się bezpośrednio do Kancelarii Prezydenta RP, skąd otrzymaliśmy niezbędne wyjaśnienia, za co niniejszym składamy podziękowania. Ponadto rozmawialiśmy z dyplomatami i prowadziliśmy dyskusje o Trójmorzu ze specjalistami z różnych ośrodków naukowych. Warto nadmienić, że sama idea napisania tej książki powstała w 2017 roku, podczas konferencji w Krakowie¹, w dyskusji, którą kontynuowano na forum Zakładu Europy Środkowo-Wschodniej i Badań Postsowieckich ISP PAN, Instytutu, w którym wszyscy pracujemy.

Po 1918 roku narodziło się wiele inicjatyw organizowania współpracy kilkunastu państw położonych w obszarze Międzymorza. Wychodziły one ze strony państw regionu, ale także proponowane były, a czasami forsowane, przez państwa położone poza interesującym nas obszarem. Rodzi to oczywiste problemy terminologiczne.

I tak w monografii stosowane jest najczęściej pojęcie „Europa Środkowo-Wschodnia”, choć w kontekście Trójmorza pojawiają się też inne określenia, np. „Europa Środkowa i Wschodnia” (występujące w deklaracji ze szczytu w Dubrowniku) i „Europa Środkowa”. W literaturze naukowej, jak na razie, nie ma w tej kwestii jednomyślności, a dyskusje na ten temat wciąż trwają.

---

¹ Panel pt. „Współpraca regionalna w Europie Środkowo-Wschodniej: Trójmorze” w ramach VII. Konwencji Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych pt. *Myśleć globalnie, działać regionalnie. Studia regionalne w perspektywie nauki o stosunkach międzynarodowych*, zorganizowanej w Krakowie, w dniu 9 listopada 2017 roku.

Wstęp

Niniejsza monografia jest odpowiedzią na rosnące zainteresowanie Inicjatywą Trójmorza ze strony naukowców, polityków, dyplomatów, studentów i osób zajmujących się stosunkami międzynarodowymi. Mamy nadzieję, że stanie się ona punktem wyjścia do dalszych badań.